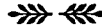

otthoni nevelésre. (A szülőkkel való pedagógiai foglalkozás igen értékes hatása egyébként külön tanulmányt igényelne.)

A csoport élete mintegy két hónapig tartott. A csoportokból ezután kialakítottuk az órsóket.

Ebben a munkában is segítettek ugyan a szülők, a hangsúly azonban most már a felső tagozatos tanulók bevonásán volt.

Dr. Sásdi Imréné
Pécs, Tanárképző Főiskola

GONDOLATOK A FOGALOMALKOTÁSRÓL

— az alsó tagozatban —

A fogalomalkotás az objektív valóság tárgyainak és jelenségeinek általános ismertető jegyeinek a feltárását jelenti. A korszerű oktatás megkívánja, hogy ne passzív szemlélődéssel, vagy a kérdeve kifejtés merev módszerével alakítsuk ki a fogalmakat, hanem sokoldalú „mozgékony műveletrendszerrel”, melyet a tanulóknak aktív munkával kell kialakítaniuk. A saját tapasztalást nem pótolhatja sem a bemutatás, sem a közlés. A tanulóknak a nevelő irányításával maguknak kell a fogalmi jegyeket meglatniuk, a problémákat megoldaniuk. Az ismeretszerzésben több-kevesebb mértékben támaszkodunk tapasztalásra (lehet régebbi tapasztalat, aktuális vagy irányított, kísérleti megfigyelés), tehát eleven szemléletre, amit ma tevékeny tapasztalásnak nevezünk.

A megfigyelés a megismerés egyik fontos pszichológiai tevékenysége. Nem egyszerű észlelés, hanem a nevelő által irányított térvszerű, tevékeny, gondolkodó elemző munka. Meghatározott, átgondolt szempontok szerint történik. A valóság összetett sokféleségéből a lényeges jegyeket, mozzanatokat, folyamatokat láttaujuk meg s ezzel előkészítjük az absztrahálást. A nevelőnek ismernie kell a lényeges jegyeket, s azokat a tanulók életkorának, a tantervi követelményeknek megfelelően — sokszor az évek során mind több fogalmi jeggyel bővítve — a tanulóknak biztos ismeretté alakítania.

Nézzük meg például, hogy a gyümölcs és a termés fogalma, hogyan alakul ki az 1. osztálytól a 4. osztályig!

Az első osztályban a tanuló az őszi jelenségek megfigyelése során megismerkednek számos összefüggő gyümölcscsel. Ezen a szinten csak a színük, formájuk és ízük szerint különböztetik meg a gyümölcsöket. A második osztályban a gyümölcs a fa részeként jelentkezik. Elemzik a gyümölcs részeit: a héját, a húsát, a magházat. Megtalálják a virág elszáradt szirmolevélkét az almán és a körtén, s megállapítják, hogy a gyümölcs virágból lesz. Megerősíti ismeretüket a tavasszal virágzó fák, az apró zöld gyümölcsök megfigyelése. Szintetizálást is végeznek, hiszen a gyümölcscsel, mint az ember jelentős (vitaminús) táplálékával is foglalkoznak. A harmadik osztályban a vetemé-

nyeskertben a konyhakerti növényekkel ismerkednek. Vizsgálják például a paprikát és a paradicsomot. Megállapítják, hogy mind a kettő gyümölcs, hiszen a mag körül ízletes húsa van. Virágból lett. Ezen a fokon a termés fogalmát kell kialakítanunk. Felfedeztetjük a félbevágott gyümölcs közepén a magokat. Vetünk cserépbe paprika- és paradicsommagokat, hogy új tapasztalat során — miszerint a magból új növény lesz — beigazolódjék: a paradicsom és a paprika termés. Nem csupán elemző megfigyelés, hanem a csirázás folyamatának megfigyeltetése segíti elő a fogalom tisztázását.

A konyhakerti növények vizsgálata tovább mélyül az emberi felhasználás szempontjából. A sárgarépa, a hagyma, a káposzta is fontos táplálékunk, de vajon ezeknek a termését fogyasztjuk? Tiszta fogalom birtokában nem fogják tanítványaink termésnek tartani. Megállapítják, hogy a konyhakerti növényeknek nemcsak a termését, hanem levelét, gyökerét is fogyasztjuk. Rendszerező tevékenységre, analógiás gyűjtésre is szükség van a gondolkodtató ismeretszerzés folyamatában. Itt nyílik alkalom önálló feladatlapos foglalkoztatásra.

A negyedik osztályban a szántóföldi növényeket ismerik meg. A gabonafélék termése a szemtermés, a kukorica termése is az. De veszálybe kerül a termés fogalma a burgonyánál, vagy a cukorrépanál. Ha nem volt gondos az előző osztályban a termés fogalmának kialakítása, termésnek fogják tartani a burgonyát és a cukorrépat is. Ismét többoldalú rendszerező tevékenység kínálkozik. Rendszerezük a szántóföldi növényeket az emberi táplálék, az állati takarmány, az ipari feldolgozás vagy megművelésük szerint.

A helyes fogalomalkotás tehát magába foglalja az analízist, az ítéletet, a következtetést és az általánosítást. Ugyanakkor összefonódik a szintézissel. Az analízis és a szintézis, mint megismerő tevékenység, gyakran váltja egymást. Nem mindig az analízis a kezdő művelet. Olvasmány, költemény, vagy egy műalkotás elemzésénél az egészről indulunk ki, s a részek megismeretése után, újra az egész mű egységét kell meglátatnunk.

A fogalomalkotásban az általánosítások (tör-

vényszerűségek, szabályok) megalkotása az egyik legfontosabb gondolkodási folyamat. A gondolkodásra nevelésben a legfontosabb feladatunk a lényeglátásra, az elvonásra nevelés. Egy-egy lényegtelen jegy, felesleges gondolat megzavarja a tanulókat. Különösen az olvasmányok feldolgozásakor, a vázlatkészítésnél tapasztaljuk ezt. A fogalomalkotás logikai menetében a tanulóknak el kell jutniuk az ítéletalkotáshoz, a szabálymegállapításhoz. Ezt a tanulói tevékenységet a nevelő rendszeresen korrigálja és szabatos kifejezésekkel segíti.

A fogalomalkotás az alsó tagozat osztályai-ban frontális óravezetéssel történik. Tiszta, világos, a lényeges jegyeket tükröző fogalmak birtokába kell jutniuk a tanulóknak. A modern

pedagógia követelménye, hogy valamennyi tanuló a tanórán saját képességének megfelelő optimális intenzitású szellemi munkát végezzen. Egy-egy téma feldolgozásához sok előzetes megfigyelési, adatgyűjtési feladatot adhatunk. Ezek felhasználásával, kellő motiválással jól aktívizálhatjuk tanulóinkat a fogalomalkotásban. Az így szerzett ismeretek maradandóbbak és serkentik a tanulókat tudásuk továbbfejlesztésére. Ha a nevelő úgy aktivizálja tanulóit, hogy azok a problémameglátásban erőik megfeszítésével jussanak el, felébreszti tanítványai-ban az önművelés igényét és örömet.

Dr. Hencz Aurélné
Szeged

KOVÁCS MARGIT

Pécs, Tanárképző Főiskola

GYAKORLÓ ÓRA MATEMATIKÁBÓL CSOPORTFOGLALKOZÁSSAL

A tantárgypedagógiai kísérletek sokat foglalkoznak a tanítás — tanulás folyamatával, a tanulás hatékonyabbá tételével. Pedagógusok sokasága keresi azokat a módszeres eljárásokat, amelyek segítségével a tanulók nem passzív szemlélői a tanár munkájának, jobb esetben befogadói az ismereteknek, hanem az oktató, nevelő munka tevékeny résztvevői. Az ismeretsajátítás folyamatába tevékenyen bekapcsolódhatnak a tanulók a csoportfoglalkozás keretében.

Jól használható ez a munkaforma gyakorlás alkalmával is. Ezért a 6. osztályos számtanmérten anyag gyakorlását több esetben csoportfoglalkozással oldottam meg.

Az év első ilyen jellegű óráján megalakítottuk a csoportokat. 4—4 tanuló tartozott egy csoportba. A csoportok különböző képességű és előmenetelű tanulókból tevődtek össze. Javasoltam minden csoportnál vezetőt. Úgy láttam, hogy a tanulók egyetértettek mind a csoportbeosztással, mind a vezető személyével. Röviden megbeszéltük a vezető és a csoporttagok jogait, feladatait. Év közben egy vezetőt kellett leváltani, mivel nem szervezte elég ügyesen társai munkáját. A többi beosztás változatlan maradt év végéig.

A csoportfoglalkozással szervezett gyakorló órák menete általában a következő volt:

1. Házi feladat ellenőrzése;
2. A gyakorláshoz szükséges alapfogalmak, ismeretek felelevenítése közös munkával. — Ez szóban, vagy írásban történt;
3. Célkitűzés.

4. Az ismeretek gyakorlása csoportmunka keretében. A csoportok általában írásban kapták a feladatokat. Közösén elolvasták a feladatlapokat, majd a csoportvezető elosztotta a munkát. Ő ellenőrizte elsősorban a feladatmegoldás pontosságát, külső formáját. Megbeszélték, hogy egy-egy feladat megoldásáról, eredményéről ki számol be.

5. A csoportok beszámolnak munkájukról. Az óra ezen része egyben összefoglalás is.

6. A tanár értékeli az egész osztály, majd a csoportok munkáját. Dicsér, buzdít, esetleg elmarasztal.

7. Házi feladat jelölése.

Ezt az általános felépítési megoldást alkalmazva például a Grafikus ábrázolás c. anyag-rész gyakorlása az alábbiak szerint történt:

Tantárgy:

Matematika (6. osztály).

Tanítási anyag:

A grafikus ábrázolás.

Oktatási feladat:

A grafikus ábrázolás gyakorlása.

Nevelési feladat:

Önálló munkára nevelés.

1. Rendtartó intézkedések. (A rajtítkár jelenti, hogy mindenkinek készen van-e a házi feladata.)

2. Házi feladat ellenőrzése.

Tankönyv:

127. oldal 452. példa,

110. oldal 410. példa.

3. Osztályfoglalkoztatás: Milyen lépésekben történt a mennyiségek grafikus ábrázolása?